

संबंधित कृती आणि प्रकल्प

१. स्रोत धारिका (Resource File) तयार करणे.

- १.१ बालगीतांचा संग्रह तयार करणे.
- १.२ बालकथा संग्रह तयार करणे.
- १.३ शब्दकोडी संग्रह तयार करणे.
- १.४ चित्रसंग्रह (बालकाशी संबंधित, त्यांचा सभोवताल, खेळणी) करणे.
- १.५ वर्तमानपत्र, मासिके यातून बालकांविषयी किंवा बालविकास, बालसंगोपन याविषयी येणाऱ्या लेखांचा संग्रह करणे.

१.१ बालगीतांचा संग्रह करणे :

सोपी, ओळखीचे शब्द / भाषा, शब्दांची पुनरावृत्ती, आकर्षक चाल, गाताना विविध हातवारे, हालचाली करून म्हणता येतील अशी असावीत.

गाणी बालकांच्या परिसराशी, अनुभवाशी, मिळती-जुळती असावीत. बालकांच्या क्रयशक्तीला आणि भावनांना वाट करून देणारी असावी. गाण्याची लांबी, भाषा त्यांचा वयोगट विचारात घेऊन निवडावी.

गाण्यांचे प्रकार

- निरर्थक बडबडगीते
उदा. आपडी- थापडी गुळाची पापडी, चालचाल माते पायी रुतले काटे
ये रे ये रे पावसा तुला देतो पैसा
- कृती गीते
उदा. हात ठेवा डोक्यावर, हात ठेवा खांद्यावर
हात ठेवा छातीवर, गिरकी मारा गरगरगर
चवड्यावरीत उभे राहूनी झरझर चालू या
- गोष्टी
उदा. एक होतं जंगल. त्या जंगलात एक ससा रहात होता... तो खूप घाबरट.... वारा सुटला.... सशाच्या पाठीवर पडले.... आभाळ पडलं.... घाबरून पळत सुटला वाटेत इतर प्राणी भेटले.... सगळे पळत सुटले.
- सिंह आणि उंदीर, कावळा आणि चिमणी
- टंग ट्वीस्टर (जीभ वळणे)
उदा. चमच्याने चटणी चाटली. कात्रीने कागद कापला.

- अक्षरे, स्वर- व्यंजने

उदा. अ- आ-आई, म- म- मका

मी तुझा मामा, दे मला मुका.

लाल टांगा घेऊनी आला, लाला टांगेवाला, ऐका लाला गातो गाणे, ल ल ल ल ला.

स्त्रोत -

बडबडगीते / गाणी - पुस्तके, मासिके, इंटरनेट, सी.डी. या माध्यमातून गोळा करावीत. तुम्हाला रचता येत असतील तर तुम्ही स्वतः निर्माण करावीत.

१.२ बालकथा संग्रह तयार करणे :

गोष्ट सांगताना लक्षात घेण्याचे मुद्दे :

गोष्टी मध्ये काही शब्दसमुह, गंमतीदार आवाज परत परत यावेत. गोष्ट सोपी, मुलांना खिळवून ठेवणारी, वयानुरूप, ओळखीच्या प्रसंगावर आधारीत असावी. त्यात आश्चर्य, कुतूहल, उत्सुकता असावी. नैतिकतेचे धडे देणारी नसावी.

गोष्टी मध्ये मुख्य एक व इतर दोन किंवा तीन जास्तीत जास्त पाच किंवा सहा व्यक्तीरेखा (पात्र) असाव्यात. त्यांच्यात व्यवस्थित संवाद असावा व पटेल असा संघर्ष असावा.

सोपी भाषा असली तरी काही नवीन शब्द असावेत, जेणेकरून मुलांचा शब्दसंग्रह वाढेल. परीकथा, भूत, राक्षस, सावत्र कुटुंब, मरणाची संकल्पना असणाऱ्या गोष्टी नसाव्यात.

गोष्ट सांगण्याची तंत्रे

गोष्टीची पुस्तके, फ्लॅशकार्ड्स (क्षणचित्रे), पपेट्स (कठपुतळी बाहुल्यांच्या साहाय्याने), तक्ते (चार्ट), फ्लिप चार्ट, चित्रपुस्तिका, OHP, PPT च्या साहाय्याने गोष्ट सांगता येते.

स्त्रोत -

- गोष्टीची पुस्तके, मासिके यातून मुलांच्या गोष्टी गोळा करणे.
- पारंपारिक कथांमध्ये मुलांच्या वयानुरूप, समजेनुसार बदल करून गोष्ट तयार करणे. CDs
- तुम्ही वरील मुद्दे लक्षात घेऊन स्वतः गोष्ट तयार करू शकता.

१.३ शब्दकोडी

शब्दकोडी निवडताना लक्षात घेण्याचे मुद्दे. ओळखीची सोपी भाषा, कुतूहल वाढवणारी, कारणे शोधून विचार करायला लावणारी, सजीव, निर्जीव, वस्तूबद्दल शब्दसंग्रह वाढविणारी, यमक जुळणारी, काव्यात्मक वर्णन करणारी, वयानुरूप असावीत.

उदा. ३-६ वर्षे वयोगटासाठी 'मी कोण?' सारखी शब्दकोडी देता येतील ज्यामध्ये व्यक्ती / फळे / भाज्या / वहाने / किंवा इतर कोणत्याही वस्तूवर बनवता येतील.

स्रोत -

- बालकांची पुस्तके
- मासिके
- वर्तमानपत्रे

वरील मुद्दे लक्षात घेऊन तुम्हीही शब्दकोडे बनवू शकता.

१.४ चित्रसंग्रह तयार करणे. (बालकांची खेळणी, खेळ या संबंधित)

बालकांच्या खेळण्यांची चित्रे गोळा करा. त्यामध्ये

१. जोडण्याची / तोडण्याची (हाताळण्याची Manipulative toys) खेळणी, रिंग्ज. पिरॅमिड, ठोकळे
२. चित्रकोडी, माती
३. नाट्यात्मक खेळासाठी, बाहुल्या, कठपुतळी बाहुल्या (Puppets), मऊ खेळणी यांचा समावेश असावा.
४. मैदानावरची खेळणी - घसरगुंडी, झोपाळा, चेंडू-बॅट, उड्यांची दोरी, जंगल जिम, स्कूटर्स, ३ चाकी सायकल असावीत.
५. पंचेद्रियांच्या विकासाची खेळणी - खुळखुळा, दाताची चावणी (theethers), चिमणाळी अशी चित्रे असावीत.

१.५ वर्तमानपत्रे, मासिके यातून बालकांशी संबंधित लेख गोळा करणे, संग्रह करणे.

वर्तमानपत्रे, मासिके यातून लेख गोळा करा.

- विकासाची अंगे / क्षेत्रे / पैलू
- शिस्त
- पालकत्व
- पोषक आहार
- वर्तन समस्या
- विशेष गरजा
- इतर काही लेख मिळाल्यास

२. खालील विषयांवर भित्तीपत्रके (पोस्टर्स) तयार करा.

- २.१ गर्भवती स्त्रीसाठी लसीकरणाचे वेळापत्रक
- २.२ बालकांसाठी लसीकरणाचे वेळापत्रक
- २.३ अपघात व इतर संकटांपासून बचाव
- २.४ विकासाच्या अवस्था

२.५ विकासाचे मापदंड

२.६ प्रजनन संस्था

२.७ अंतःस्त्रावी ग्रंथी

२.८ मासिक पाळी

२.९ प्रसूतीपूर्व विकास

२.१० प्रसूतीचे प्रकार

३. मासिकपाळीच्या काळात मुली कोणत्या प्रकारे आरोग्यपूर्ण स्वच्छता पाळतात व काळजी घेतात या विषयी मुलींचे सर्वेक्षण करा.

४. अर्भकांच्या विविध भावनांचे दर्शन घडणाऱ्या चित्रांचे पुस्तक तयार करा.

५. पुढील केंद्रांना भेट द्या व अहवाल तयार करा.

१. अंगणवाडीला भेट देऊन गरोदर महिला आणि बालकांना दिल्या जाणाऱ्या सेवांविषयी माहिती गोळा करा.

२. प्रसूतीगृहाला भेट देऊन त्यावर अहवाल (रिपोर्ट) तयार करा.

३. बालचिकीत्सा केंद्राला भेट देऊन त्यावर अहवाल तयार करा.

४. प्रसूतीगृहाला भेट देऊन नवजाताला दिले जाणारे विशेष उपचार व सेवेविषयी (उदा. लसीकरण) माहिती गोळा करा.

६. प्रकल्प

एका अर्भकाचे निरीक्षण करा. पुढील कोष्टकाच्या आधारे मूल्यमापन करा.

१.	अर्भकाची वैयक्तिक माहिती अर्भकाचे नाव वय लिंग	
२.	शारीरिक विकास वजन उंची डोक्याचा घेर दंडघेर	

३. कारक विकास	
एका / दोन्ही हातात वस्तू पकडतो.	होय / नाही
एकटा उभा राहतो	होय / नाही
एकटा चालतो	होय / नाही
जागेवर उड्या मारतो	होय / नाही
चवड्यावर चालतो	होय / नाही
मदतीने पायऱ्या चढतो	होय / नाही
४. स्वमदत कौशल्ये	
स्वतःच्या हाताने खाणे.	होय / नाही
चमच्याने खाणे.	होय / नाही
प्रौढ व्यक्तींच्या मदतीने कपडे घालणे.	होय / नाही
स्वतःची स्वतः तयारी करणे.	होय / नाही
चेंडू घरंगळणे	होय / नाही
खोके उघडता येणे	होय / नाही
बाटलीचे झाकण उघडता येणे	होय / नाही
पुस्तकाची पाने उलटता येणे	होय / नाही
५. सामाजिक विकास	
सामाजिक हास्य	होय / नाही
उत्तेजना दर्शवते	होय / नाही
ओळखीच्या लोकांना ओळख देतात.	होय / नाही
सामाजिक खेळांची मजा घेतात	होय / नाही
‘बुवा कुक्’ हा खेळ खेळतो	होय / नाही
६. भावनिक विकास	
आनंद व्यक्त करतो	होय / नाही
खेळण्यांचे वेगवेगळे आवाज ऐकून त्याचा - आनंद घेतो.	होय / नाही
अनोळखी व्यक्तीची भीती वाटते	होय / नाही
रागाने वस्तू फेकतो.	होय / नाही
राग आल्यास चावतो.	होय / नाही